NICOLAE PETRESCU COMNEN - UN MARE DIPLOMAT, PE NEDREPT UITAT

Nicolae Petrescu

Nicolae Petrescu Comnen este o personalitate prea puțin cunoscută în istoriografia noastră și pe nedrept uitată. În amintirea unora a rămas mai degrabă prin rezonanța neobișnuită a numelui adăugat, decât a meritelor incontestabile ce l-au consacrat drept unul dintre marii noștri diplomați, care a consolidat, alături de Nicolae Titulescu și de Grigore Gafencu, pleiada interbelică.

Nicolae Petrescu Comnen s-a născut pe 24 august 1881 în București[1]. Tatăl său era funcționar, iar mama profesoară. Ca urmare a condițiilor asigurate de părinți, tânărul și-a luat licența în Drept la Universitatea din București, iar la Paris doctoratul în științe juridice și sociale, precum și în litere și istorie. În acei ani frumoși petrecuți în "orașul-lumină" cochetează cu poezia, cu real succes, publicând volumul de versuri parnasiene *A fost odată*[2]. Cu doi ani înainte îi apăruse, tot la Paris, prima lucrare științifică, *Studiul originii magistraturii române*, în "Revue Internationale". A doua lucrare a fost un studiu amănunțit despre *Condiția evreilor în România*[3], elaborat la recomandările lui A.D. Xenopol, pentru care a primit premiul "Heliade Rădulescu", acordat de Academia Română. Cu acel prilej marele istoric, deși foarte sever cu tinerii, i-a considerat lucrarea drept "o contribuție de seamă în rezolvarea acestei probleme"[4].

La cererea tatălui său, în urma unei decizii a Consiliului de Miniștri din noiembrie 1903, pe actul de naștere al copilului, la numele lui patronimic, Petrescu, a fost adăugat și Comnen[5]. Motivația acestui demers pare să aibă drept temei o legătură între familia lui Nicolae Petrescu și dinastia bizantină fondată de împăratul Isaac Comnen în a doua jumătate a secolului al XII-lea[6]. În sprijinul

---

[1] Extract de naștere nr. 799 din 10 aprilie 1941 - Arhiva Ministerului de Externe, dosarele personale ale lui Nicolae Petrescu Comnen.

[2] Nicolas Petresco Comnène, *Il était une fois. Poèmes* (1902-1903) Paris, A. Messèsn,1904.

[3] *Ibidem*, *Étude sur la condition des Israélites en Roumanie*, Paris, A. Pedone, 1905 (ed. a II-a, 1909).

[4] Angela Comnène, *The Life and Works of Nicolas P. Comnène, Romanian Diplomat and Writer* Toronto (Ontario), 1982.

[5] Adăugarea a fost menționată pe marginea extractului citat.

[6] Vezi arborele genealogic întocmit de Nicolae Petrescu Comnen, pe care Angela Comnen, nora sa, l-a considerat interesant, dar cam prea fantezist. Arborele genealogic (în copie) se

acestei ipoteze stă şi "Ordinul Sacru şi Militar Constantinian Cruciat al Sfântului Gheorghe", conferit lui Nicolae Petrescu Comnen. Din informaţiile legate de statutul acestei distincţii reiese că ordinul, fondat la 1190 de către Isaac Comnen, înaintea "Jartierei" şi "Lânii de Aur", a fost preluat de un moştenitor care s-a stabilit în Italia. Acesta l-a cedat Ducatului de Parma şi Regatului celor Două Sicilii până la unificarea Italiei. Statul şi familia Bourbonilor i-au asigurat o existenţă himerică până în secolul al XX-lea. Ordinul a fost conferit lui Nicolae Petrescu Comnen pe motivul apartenenţei sale la ilustra familie bizantină, ca descendent al ramurei ce a domnit la Trebizonda până în 1561. Apartenenţa sa la dinastia Comnenilor a fost recunoscută de ziarul grec "Proia" care, cu ocazia vizitei la Ankara a lui Nicolae Petrescu Comnen ca preşedinte al Consiliului Înţelegerii Balcanice, în februarie 1938, în articolul ce i-l consacra, cu titlul *Subsecretarul de Stat Român*, arăta că se trage dintr-o veche familie bizantină care, ca şi aceea a Cantacuzinilor de la Fanar, s-a stabilit în Principatele Dunărene. La rândul său, un alt ziar, "Elefteron Vima", din 2 martie acelaşi an, relata că Patriarhul a felicitat "pe Metaxas şi Comnen pentru eforturile în favoarea păcii. Lui Comnen, care este urmaşul Patriarhului Dionisis Comninos, ce a activat în veacul al XVII-lea, i-a dăruit o cruce." Pe aceeaşi filieră se înscrie şi aprecierea doamnei Angela Comnen care, analizând stema familiei, considera coroana, scutul cu crucea Sfântului Gheorghe şi cei trei clopoţei ca datând din secolul al XII-lea, când primul Comnen - guvernator în nordul Constantinopolelui - a salvat localitatea trăgând clopotul bisericii şi oprind astfel năvala duşmanilor.[7]

După terminarea studiilor Nicolae Petrescu Comnen a ocupat diferite funcţii în magistratură, ca ajutor de judecător la Ocolul IV din Bucureşti, supleant la Tribunalul Ilfov sau judecător de şedinţă la aceeaşi instituţie până în anul 1911, când a demisionat[8]. Ulterior, şi-a desfăşurat activitatea ca avocat al statului şi cadru universitar la Facultatea de Drept, între timp susţinând şi o serie de conferinţe, unele la Ateneul Român, pe teme diferite care au văzut lumina tiparului şi i-au consacrat competenţa în probleme de drept, politică şi sociologie.[9]

---

află în patrimoniul Muzeului Naţional de Istorie a României. Vezi şi: Angela Comnène: *The Coats of Arms of the Comnène Family* from the 12th to the 20th Century, Editions Renaud, Ottawa (Ontario), 1986; *Armoires de famille: celles de Comnène du XII-ème au XX siècle*. "Revue du Congrès International de héraldique et généalogie", Tome Imprensa Saez-Hierbabuena, Madrid, 1983; *L'Aigle bicéphale dans les armoires des Contacuzènes et des Comnènes,* Symposium International, Vienne, Autriche, 1983.

[7] Angela Comnen, *ibidem.*

[8] Adresă din 12.IV.1941 către Ministerul de Justiţie, Direcţia personalului în Arhiva Ministerului de Externe, Dosarele personale ale lui Nicolae Petrescu Comnen.

[9] N. Petrescu Comnen: *Ziua de 8 ore de muncă*, Conferinţă ţinută la Ateneul Român, Bucureşti, 1906; *Accidente profesionale*, Bucureşti, 1907; *Câteva consideraţiuni asupra socialismului şi asupra roadelor sale*, Bucureşti, 1909 (lucrare premiată de Academia Română la recomandarea lui A.D. Xenopol, care i-a făcut prezentarea în Analele Academiei Române); *Studiul asupra intervenţiunii statului între capital şi muncă*,

Războiul întregirii neamului a constituit şi pentru el, ca pentru întreaga generaţie de tineri patrioţi, imperativul ardent de a-şi sluji ţara care trecea prin încercări atât de grave.

În primăvara anului 1917, aflându-se într-un sanatoriu din Elveţia, a înţeles cât de necesară era în timp de război propaganda pe care mareşalul Joffre o considera mai primejdioasă chiar decât faimosul tun "Dicke Berta"[10]. Deoarece ştirile din ţară erau foarte rele în urma "trădării ruseşti", iar zvonurile lansate de adversari infamante, Nicolae Petrescu Comnen a luat hotărârea să treacă la contracararea acestora - mai ales că singurul român ce încercase să ţină piept în presa elveţiană propagandei inamicilor, Aurel Popovici, murise la începutul anului[11]. După câteva articole în "Le Genevais", prin care denunţa trădarea rusească şi "conspiraţia tăcerii" de care se făcea vinovată Antanta, ce se ferea să-şi amintească de "sacrificarea României", salonul său de sanatoriu devine un adevărat "birou de presă"[12]. Ca urmare a ecoului tot mai puternic al articolelor sale publicate în numeroase ziare elveţiene s-a stabilit la Berna într-un hotel în care, împreună cu familia, urma să se descurce pe cont propriu. Până la deschiderea Conferinţei de Pace de la Paris publică un număr important de cărţi, memorii, hărţi istorice şi etnografice, articole în ziare şi reviste, ţine nenumărate conferinţe publice şi private. Astfel, în rafturile marilor biblioteci din Paris, Berna, Geneva, Londra, Roma şi-au găsit locul: *Notes sur la guerre roumaine*, publicată în 1917 la Paris, *Les révendications de la nationalité roumaine* publicată la Lausanne în 1919, *Roumania through the Ages. La terre roumaine a travers les âges, Atlas historique, ethnographique et politique*, editat la Paris în 1919. Legături strânse cu "biroul" său de presă au stabilit şi Comitetul Naţional Român de la Paris, dar şi numeroşi diplomaţi şi experţi străini ai comisiilor de anchetă care voiau să-şi procure informaţii despre România sau zona Europei Centrale şi de Sud-Est[13].

Odată cu venirea delegaţiei române la Conferinţa de Pace, ministrul Nicolae Mişu i-a sfătuit pe Ion I.C. Brătianu şi Alexandru Vaida-Voievod să-l cheme pe Nicolae Petrescu Comnen spre a-l însărcina cu organizarea unei contrapropagande energice. Deoarece pe agenda conferinţei se dezbătea chestiunea Banatului şi unii delegaţi ardeleni nu erau familiarizaţi cu limbile occidentale şi uzanţele diplomatice, Alexandru Vaida l-a rugat să rămână un timp la Paris, spre

---

Bucureşti, 1910. Totodată Nicolae Petrescu Comnen a mai publicat articole în: "Revista judiciară", "Dreptul", "Revue Internationale", "Buletinul Camerei de Comerţ din Bucureşti".

[10] Nicolae Petrescu Comnen, *O primă experienţă comunistă în Ungaria. Amintiri şi documente inedite*, Madrid, 1957.

[11] Nicolae Petrescu Comnen a avut relaţii strânse de prietenie cu Aurel Popovici căruia i-a şi publicat lucrarea *La Question Roumaine en Transylvanie et en Hongrie*, Préface de N.P. Comnène, Paris, 1910.

[12] Nicolae Petrescu Comnen, *op. cit.*

[13] *Ibidem.*

a-l însoți la întrevederile cu președintele Orlando și mai ales cu secretarul de stat american Lansing, știind că acesta este unchiul lui Allen Dulles, prieten cu Nicolae Petrescu Comnen[14].

În "Biroul român de presă" organizat cu fondurile statului român și-a atras colaboratori de nădejde ca profesorul Gheorghe Pop, viitor lider al P.N.S., gazetarul Iosif Șchiopul, scriitorul Emil Isac, avocatul bănățean Crâșmariu sau bucovineanul Constantin Flondor. Rezultatele nu au întârziat să apară, Alexandru Vaida apreciindu-le ca fiind de o "importanță extraordinară"[15].

Rolul său a fost sesizat chiar și de mari personalități politice maghiare aflate în exil, care i-au solicitat să determine guvernul de la București ca armata română să ocupe Budapesta, gonind trupele lui Bela Kuhn și să sprijine înlocuirea regimului bolșevic cu un guvern național. Interese urgente l-au adus în țară, în septembrie 1919, dar în scurt timp, la sugestia lui Ion I.C. Brătianu, primul ministru Arthur Văitoianu i-a cerut să meargă la Budapesta pentru a-l ajuta pe Constantin Diamandi, Înaltul Comisar al României în Ungaria, în acțiunea de informare a străinătății despre evenimentele de acolo. Desemnarea sa se datora lui Iuliu Maniu, pe considerentul că nu făcea politică de partid și se bucura de încrederea Regelui și a ardelenilor. În schimb, în Ungaria fusese atacat în repetate rânduri ca unul dintre cei mai primejdioși inamici ai maghiarismului. În Ungaria a fost primit de foștii parteneri de tratative din Elveția cu un interes nedisimulat, aceștia reluând vechea lor propunere care nu s-a putut realiza din cauză că trupele române au fost obligate să se retragă la scurt timp[16].

Revenit la București în toamna anului 1919, Nicolae Petrescu Comnen a avut plăcuta surpriză să fie ales deputat în primul parlament al României Mari, desemnarea sa fiind făcută de alegătorii dobrogeni în semn de apreciere pentru lucrarea sa *La Dobrogea*, publicată la Lansame, Payat în 1917, când teritoriul dintre Dunăre și mare trecea prin încercări atât de grele.

---

[14] *Ibidem* (Allen Dulles a întreținut legături cu diplomații români și în timpul celui de-al II-lea Război Mondial. La Geneva, ca reprezentant al O.S.S., l-a contactat și pe Grigore Gafencu. Legăturile au continuat și după război, când a devenit conducătorul C.I.A. și împreună cu fratele său John Foster Dulles, Secretarul Departamentului de Stat, s-a interesat de exilul țărilor căzute sub ocupația sovietică.)

[15] Alexandru Vaida-Voievod, *Memorii*, vol. 2, Cluj-Napoca, 1995 (În privința trimiterii lui Nicolae Petrescu Comnen cu "propagandiștii" în Elveția, Alexandru Vaida-Voievod menționa că Ion I. C. Brătianu a acceptat această idee cu greutate pentru că "nu avea încredere în Petrescu Comnen, nefiind încă suficient politicianist". Mai târziu, înscriindu-se la liberali și jertfind numele patriotic comun de Petrescu, în beneficiul imperial al Comnenilor, a avansat repede în grad, primind cu precădere un mandat și făcând carieră de diplomat din grația lui Brătianu. La Berna cei trei au făcut o bună ispravă." - pag. 98-99).

[16] Nicolae Petrescu Comnen, *op. cit.*

Anul 1923 a reprezentat un moment crucial pentru Nicolae Petrescu Comnen. În mod normal ar fi trebuit să-şi urmeze cariera ce-i asigurase succese şi deplina independenţă. Dar Regele Ferdinand şi Ion I. C. Brătianu au făcut apel la patriotismul său spre a se consacra carierei diplomatice, interesele ţării având nevoie să fie apărate de oameni pricepuţi şi devotaţi.

La 11 iulie 1923, în faţa lui I. G. Duca, jura "credinţă Regelui, supunere Constituţiei şi legilor poporului român", angajându-se să păstreze "cu sfinţenie secretul lucrărilor şi îndatoririlor" ce i se vor încredinţa în serviciul Ministerului Afacerilor Străine[17].

Luându-se în considerare anii petrecuţi la Berna în timpul războiului la Biroul Român de Presă, prima misiune i s-a încredinţat în capitala Elveţiei, la 10 iulie 1923. Câteva săptămâni mai târziu, la 1 august, va fi numit şi reprezentant permanent al guvernului pe lângă Societatea Naţiunilor şi însărcinat cu corespondenţa între Ministerul Afacerilor Străine şi forul de la Geneva[18]. În această calitate a avut inspiraţia să organizeze o întâlnire cu gazetarii, cărora le-a făcut o expunere asupra situaţiei României. Pe vremea aceea încă nu se cunoşteau conferinţele de presă, iar precedentul a făcut senzaţie, întreaga presă dedicându-i articole elogioase.

La Geneva, Petrescu Comnen a înţeles cu adevărat apelul lui I.G. Duca de "a apăra statu-quo-ul Europei în contra celor ce doresc să-l distrugă"[19]. După acordurile de la Locarno el sesizează Ministerul de Externe că, potrivit părerilor unor diplomaţi italieni, acestea înseamnă "o înfrângere a aliaţilor şi succesul incontestabil al Germaniei", iar "Articolul 16 din Pactul Societăţii Naţiunilor este foarte bolnav şi Germania devine arbitrul situaţiei." De aici necesitatea ca fiecare ţară să-şi asigure "prieteni şi alianţe în afară de Ligă"[20]. Din aceste motive, Nicolae Petrescu Comnen considera că ar fi un moment prielnic apropierii de Italia, ceea ce s-a şi realizat prin Pactul de Amiciţie şi Colaborare Cordială din septembrie 1926.

Activitatea sa la Geneva a întrunit aprecieri unanime. Cu ocazia alegerii României în Consiliul Societăţii Naţiunilor, Ion Mitilineu, ministrul de externe al României, îl considera colaboratorul său cel mai preţios, în afară de Nicolae Titulescu, arătând că "Domnul Petrescu-Comnen şi-a asigurat în lumea politică şi diplomatică de la Geneva o situaţie de prim ordin şi desigur că prin acţiunea sa a contribuit la asigurarea succesului României". Ca urmare a acestor merite, ministrul de externe l-a propus pentru decorare cu Marea Cruce a Ordinului "Coroana României"[21].

---

[17] Arhivele Ministerului de Externe, jurământul depus.

[18] *Idem,* Decretul nr. 5 din 6 iulie 1923.

[19] Eliza Campus, *Din politica externă a României, 1914-1947*, Bucureşti, 1980, p. 273.

[20] *Ibidem*, p. 273-274.

[21] Arhivele Ministerului de Externe, Telegrama 53566/18.IX.1926 de la I. Mitilineu către generalul Coandă.

La începutul anului 1926 în ziarele româneşti au apărut ştiri privind transferarea lui Nicolae Petrescu Comnen la misiunea de la Washington. Zvonurile i-au provocat stupoarea, gândindu-se mai degrabă să demisioneze decât să accepte o astfel de variantă[22]. Ele aveau însă să se confirme, I. G. Duca sfătuindu-l să primească postul în S.U.A. deoarece "interesele politice cât şi cele financiare cer pentru această perioadă gingaşă un om cu calităţile ce le ai dovedit"[23]. Insistenţele ministrului de externe nu au dat nici un rezultat, cum de altfel nici acelea ale lui Vintilă Brătianu, preşedintele Consiliului de Miniştri[24]. Deşi premierul a invocat memoria lui Ion I. C. Brătianu şi limitarea misiunii la Washington la o perioadă mai scurtă, Nicolae Petescu Comnen a rămas constant în hotărârea sa. Într-o telegramă trimisă preşedintelui Consiliului de Miniştri susţine că, deşi păstrează o admiraţie fără margini memoriei lui Ion I.C. Brătianu, nu poate accepta misiunea pe motivele necunoaşterii limbii engleze şi "incompatibilităţii radicale între America şi firea sa". Refuzul îl prezintă ca pe o chestiune de conştiinţă, acceptarea însemnând "înşelarea aşteptărilor" şi a "creditului moral agonisit cu atâtea greutăţi timp de o viaţă". În schimb, se oferea să accepte orice misiune în cuprinsul Europei, unde era la curent cu situaţia politică şi dispunea de relaţii[25]. Preferinţele sale se îndreptau spre Roma, deoarece cunoştea întreaga Italie, limba, istoria şi problemele ei politice, avea relaţii de înrudire şi vechi prietenii şi legături cu Grandi şi Mussolini, stabilite la Conferinţa Internaţională a Muncii de la Geneva în 1924.

Numirea lui la Roma era aproape sigură după cum îi transmitea Nicolae Titulescu, ministrul de externe[26]; dar, nemaigăsindu-se în ultimul moment un ministru plenipotenţiar pentru Berlin, Vintilă Brătianu a dispus trimiterea lui în Germania, considerând postul cel mai greu după cel din Washington[27].

Misiunea de la Berlin a început-o la 1 februarie 1928 şi a desfăşurat-o până la 30 ianuarie 1930. Între timp a activat ca membru şi în Comisia soluţionării chestiunii optanţilor. Cu toate atribuţiile diplomatice din cadrul misiunilor sale de la Berna şi Geneva, Nicolae Petrescu Comnen nu a renunţat la scris, reuşind să publice în 1928 la Geneva noi volume, ca *Discursuri* şi *Acte et Memorande*, la Societatea Naţiunilor, iar câţiva ani mai târziu, în 1933, să publice la Jena şi Leipzig *Statutul internaţional al României şi devenirea ei istorică*.

---

[22] *Ibidem*, Telegrama 5688 din 29.I.1926 şi 19905 din 2.IV.1926.

[23] *Ibidem*, Telegrama 68834 de la I.G. Duca din 29.IX.1927.

[24] *Ibidem*, Telegrama 68833 din 29.XI.1927.

[25] *Ibidem*, Telegrama 69135 de la Nicolae Petrescu Comnen către Vintilă Brătianu, 1 decembrie 1927; Telegrama 69759 către Vintilă Brătianu, 3.XII.1927.

[26] *Ibidem*, Telegrama 68833 din 29.XI.1927 şi Telegrama 71006 din 8.XII.1927.

[27] *Ibidem*, Telegrama 71404 de la Nicolae Titulescu către Nicolae Petrescu Comnen, 10.XII.1927.

Prin decretul din 30 ianuarie 1930 Petrescu Comnen a fost numit Trimis Extraordinar şi Ministru Plenipotenţiar al României pe lângă Sfântul Scaun[28]. La Vatican intră în contact cu diferite personalităţi politice italiene sau cu diplomaţi în trecere prin Roma şi încearcă să desluşească gândurile lui Mussolini, dar şi ale Sfântului Părinte şi ale înalţilor săi demnitari[29]. Constatând repetate acte de maghiarofilie desfăşurate la Budapesta şi Vatican între 1930 şi 1931 de un cardinal de la Congregaţia Orientală, protestează pe lângă cardinalul secretar de stat şi cere ministrului de externe al României să atragă atenţia Nunţiului despre cele întâmplate[30].

Din mai 1932 Nicolae Petrescu Comnen avea să revină la Berlin ca Trimis Extraordinar şi Ministru Plenipotenţiar Clasa I. În alocuţiunea din audienţa de prezentare a scrisorilor de acreditare către Preşedintele Reichului, diplomatul român a făcut aluzie la necesitatea colaborării economice între cele două ţări care ar putea fi factori de prim ordin pentru pacea şi reconstrucţia Europei[31]. Declaraţiile sale aveau să rămână în stadiul strict protocolar, deoarece în scurt timp Hitler avea să devină cancelarul celui de-al III-lea Reich.

Misiunea sa debuta sub auspicii nefavorabile pentru reprezentatul unei ţări ca România, ataşată sincer Societăţii Naţiunilor şi confruntată tot mai frecvent cu atitudinea revizionistă a Germaniei naziste. De la Berlin va trimite cel puţin un raport lunar. Sarcina nu-i va fi uşoară întrucât, după cum menţiona el, în atmosfera politică de la Berlin "totul pare posibil şi nimic cert", iar "tendinţele contrarii se schimbă de la o zi alta"[32].

Observator atent al scenei politice, bun cunoscător al evenimentelor de ordin economic şi social, Nicolae Petrescu Comnen va semnala că izolarea crescândă a Germaniei îşi avea originea şi în frământările religioase ce au urmat persecuţiilor antisemite. Acestea au determinat un val de antipatie împotriva regimului nazist, concretizat prin boicotarea produselor industriale germane, a serviciilor de transporturi, de asigurări şi bancare. Situaţia s-a complicat şi ca urmare a politicii de autarhie încurajată de Hitler, într-o ţară lipsită de materii prime, dar cu o structură industrială atât de complexă[33].

În faţa efectelor economice şi politice din ce în ce mai accentuate, Hitler încerca "o retragere strategică". Deoarece relaţiile italo-germane deveneau mai " răcoroase" şi putea apărea o destindere franco-italiană, Hitler căuta o ameliorare a raporturilor cu Mica Înţelegere, precum şi noi "clienţi" în Balcani. Spre a nu trezi

---

[28] *Ibidem*, Telegrama 9688 către Ministrul de Externe, 9.II.1928.

[29] *Ibidem*, Adresa 6256 de la Iuliu Maniu către Înalta Regenţă, 30.I.1930; Decretul 285 din 30.I.1930 privind numirea în misiune.

[30] *Ibidem*, Telegrama 9272 din 16 februarie 1939 către ministrul de externe.

[31] *Ibidem*, Telegrama 34538 din 29.VI.1932.

[32] *Ibidem*, Raportul nr. 223 din 25.I.1935.

[33] *Ibidem*, Raportul nr. 833 din 10.III.1934.

noi suspiciuni, el declara că Anschluss-ul este o "nebunie", iar ideea de "Drang nach Osten" este străină Reichului, ea aparținând Austriei, fostul "Österreich" - Imperiul Orientului[34].

Disponibilitățile lui Hitler privind încheierea unui pact de neagresiune cu Mica Înțelegere au fost privite de Nicolae Petrescu Comnen cu rezerve, apreciindu-le mai degrabă ca o "policitațiune" decât ca o ofertă categorică[35]. În acest sens, el demasca tertipul lui Hitler - care, în cazul respingerii ofertei sale, îi putea declara responsabili tocmai pe cei care au ignorat-o. Totodată, în urma convorbirilor cu François Poncet, ambasadorul Franței la Berlin, sublinia că eventualele discuții ale Micii Înțelegeri cu Germania vor trebui "să fie legate de negocierile franco-germane în materie de dezarmare, uşurând poate poziția guvernului francez care se găseşte într-un impas"[36]. "Fără a exagera importanța cuvintelor domnului Hitler - încheia el - şi luându-le numai aşa cum au fost spuse socotesc că ele merită să formeze obiectul unui examen amănunțit al cabinetelor aliate".

O lună mai târziu, într-un alt raport, Comnen trimitea ştiri despre Ministerul Propagandei nou creat de guvernul Reichului şi menit să asigure, prin "activismul spiritual", nazificarea presei scrise şi vorbite, a artelor, a întregii culturi germane[37].

Principala preocupare a marelui diplomat a rămas în continuare legată de atitudinea Germaniei în problemele de politică externă. Astfel, cu ocazia semnării convenției de definire a agresorului şi agresiunii, el semnala nemulțumirile provocate la Berlin de faptul că U.R.S.S., deşi avea un tratat cu Germania, se raliase aliaților Franței, sporind izolarea Reichului şi accentuând limitarea legăturilor sale economice[38]. Semnarea convențiilor a deschis calea unor inițiative de apropiere cu Uniunea Sovietică pentru stabilirea de relații diplomatice. Printre demersurile făcute s-a numărat şi întrevederea din septembrie 1933 avută de Nicolae Petrescu Comnen cu ambasadorul U.R.S.S la Berlin[39].

Anul următor, când la Bucureşti, Belgrad, Atena şi Ankara se depuneau eforturi pentru încheierea Înțelegerii Balcanice, arăta că "guvernul Reichului, cu totul ostil pactului balcanic, a dat instrucțiuni agentului său de la Sofia să caute a convinge guvernul că acest pact nu corespunde intereselor Bulgariei"[40].

---

[34] *Ibidem*, doc. cit.

[35] *Ibidem.*

[36] *Ibidem.*

[37] *Ibidem*, Raport 1164 din 11.IV.1933.

[38] *Ibidem*, Telegrama 2183 din 7 iulie 1933; Raportul 2187 din 8 iulie 1933; Eliza Campus, *op. cit.*, p. 334.

[39] *Reprezentanțele diplomatice ale României*, vol. III, 1971, p. 282.

[40] Arhivele Ministerului de Externe, Telegrama 228 din 23 ianuarie 1934; Eliza Campus, *op. cit.*, p. 342.

La începutul anului 1935 încerca să desluşească atitudinea cercurilor politice germane privind acţiunea Micii Înţelegeri în urma Acordului de la Roma. Consultând un binecunoscut ziar berlinez, arăta că opinia publică din statele Micii Înţelegeri se temea cu dreptate de reapariţia sub o formă nouă a Directoratului Marilor Puteri" care "ar putea mai târziu să aibă o anumită atitudine în chestiunea restaurării Habsburgilor". Sesizând "calea ocolită" a ziarului, Nicolae Petrescu Comnen conchidea că se urmărea stabilirea unei apropieri politice între Germania şi Mica Înţelegere, bazată pe comunitatea de interese economice[41].

Conversaţiile cu diferiţi generali şi oameni politici germani i-au întărit convingerea că starea de spirit a conducătorilor Reichului nu putea să ducă decât la reintroducerea oficială a serviciului militar obligatoriu. Hotărârea luată pe 16 martie nu a făcut decât să confirme informaţia trimisă la Bucureşti. Decizia guvernului german o explica prin "dorinţa Statului Major hitlerist de a pune coaliţia franco-britanică în faţa unui fapt împlinit" şi a preveni posibilitatea oricărei concesii ce ar fi putut-o face Hitler într-o proiectată întrevedere cu Sir John Simon". Printre pretextele folosite de Statul Major German au fost invocate: "Cartea Albă britanică, declaraţiile lui Baldwin şi Flandin, introducerea serviciului militar de doi ani în Franţa"[42]. Protestul energic al ambasadorului Franţei pe lângă Führer s-a dovedit zadarnic. Acesta i-a declarat că rămâne dispus a garanta integritatea teritorială a tuturor vecinilor şi este "gata să participe la orice încercare sinceră de limitare sau chiar reducere de armamente pe bază de deplină egalitate". Din convorbirile cu ataşaţii militari aliaţi Nicolae Petrescu Comnen trăgea concluzia că "efectivele de pace ale armatei germane în urma noilor sale organizaţiuni se vor ridica la aproximativ 500.000 oameni" şi, potrivit părerii unui ofiţer german, Reichul se mulţumea pentru moment cu "36 divizii care corespund celor 41 divizii franceze". Efectivele puteau fi sporite în cazul modificării situaţiei internaţionale, mai ales în eventualitatea unei alianţe franco-ruse[43].

Încheierea tratatului franco-sovietic, pe care Comnen îl anticipase de altfel, i-a nemulţumit adânc pe conducătorii Germaniei, după cum informa într-o nouă telegramă din 9 mai 1935. "Întreaga presă condamnă acest act considerându-l contrar Păcii, contrar spiritului şi literei Pactului Societăţii Naţiunilor şi Pactului de la Locarno"[44]. El era asimilat nici mai mult nici mai puţin decât unei alianţe camuflate împotriva Germaniei. În această situaţie tensionată, Nicolae Petrescu Comnen a avut o conversaţie cu Von Neurath, după care reprezentantul U.R.S.S. la Berlin a sugerat lui Maksim Litvinov ca, împreună cu Pierre Laval, să ia iniţiativa unor noi tratative cu Germania pentru a dovedi buna credinţă a ambelor guverne şi

[41] Arhivele Ministerului de Externe, Raportul 223 din 25.I.1935.
[42] *Ibidem*, Telegrama 16625 din 19.III.1935.
[43] *Ibidem*, doc. cit.
[44] *Ibidem*, Telegrama 28078 din 10.V.1935.

semnificaţia într-adevăr pacifică a Tratatului franco-sovietic"[45]. Demersul său a rămas doar în faza bunelor intenţii. De altfel nici nu-şi pusese speranţe prea mari în telegramele trimise în ţară, afirmând că ultimele întrevederi ale ambasadorului francez şi celui britanic cu cancelarul Reichului nu au dat nici un rezultat şi că "Laval a săvârşit o nouă eroare când, în aceste împrejurări, a socotit că poate să practice o politică de egală amiciţie şi cu Germania şi cu Sovietele"[46].

Diplomatul român ajunsese la convingerea că cercurile hitleriste "nu aşteaptă decât ratificarea pactului franco-sovietic pentru a readuce în discuţiune pactul de la Locarno şi chestiunea zonei demilitarizate", încununând astfel opera de anulare a tuturor clauzelor militare din Tratatul de la Versailles"[47]. De altfel, von Neurath îi va comunica la scurt timp că obiectivele principale ale Germaniei erau legate de drepturile ei în problema coloniilor, de modificarea statutului fluviilor internaţionale şi desfiinţarea zonei demilitarizate germane[48]. Rosenberg, conducătorul oficiului pentru probleme externe ale Partidului Naţional Socialist, îl avertiza că "orice tentativă de organizare fără Germania va întâmpina opoziţia ireductibilă a acesteia" şi "contra pericolului reprezentat de U.R.S.S., singura formulă de conservare a siguranţei continentale ar fi un vast cordon de apărare de la Marea Neagră până la Marea Baltică"[49].

Criza renană, cât şi planul de pace propus de Germania guvernului britanic, au stat în atenţia ministrului României la Berlin. Asemenea lui Nicolae Titulescu, care la a 91-a sesiune a Consiliului Societăţii Naţiunilor, în palatul Lancaster House din Londra, înaintea tabloului cu regele decapitat de revoluţia engleză, atrăsese atenţia că mulţi diplomaţi îşi vor pierde capetele în faţa unei probleme atât de grave[50], la fel şi Nicolae Petrescu Comnen a făcut un apel la luciditate, denunţând manevrele diplomatice hitleriste. "Nu există - atrăgea el atenţia - nici un tratat internaţional care să poată fi respectat dacă paragrafele sale, cum zice domnul Hitler, sunt în contradicţie cu drepturile la viaţă ale poporului german"[51]. Cu alte cuvinte, sistemul tratatelor de la Versailles risca să fie supus "Comandamentelor" celui de-al III-lea Reich, subordonând "valorile clasice unei confuze noţiuni de egală îndreptăţire, al cărei început îl găsim în actul de la 7 martie." "În faţa preciziunii formulelor juridice latine - avertiza el - răsar astfel în clocotul revoluţiei naţional-socialiste criteriile nebuloase ale unui drept german. În el trebuie să cercetăm, mai mult decât în faptul simplu şi brutal al reocupării unei zone demilitarizate, primejdia zilei de mâine"[52].

---

[45] *Ibidem,* doc. cit.

[46] *Ibidem,* doc. cit.

[47] *Ibidem*, Telegrama 274 din 4.I.1936.

[48] Eliza Campus, *op. cit.*, p. 430.

[49] *Ibidem.*

[50] Genevieve Taborius, *20 de ani de tensiune diplomatică*, Bucureşti, 1965, p. 286.

[51] Eliza Campus, *op. cit.*, p. 354.

[52] *Ibidem.*

Din primăvara anului 1936 ministrul României la Berlin constată o schimbare în tactica celui de al III-lea Reich în privința raportului dintre politica externă și cea internă. Se trecea de la diversiunile din politica externă, menite să "galvanizeze entuziasmul național" pentru ca masele să uite privațiunile impuse în renunțarea lor la libertățile cetățenești, la măsuri coercitive de ordin intern. Scopul era să se creeze în domeniul politicii interne o diversiune pentru cea externă. În acest sens, aripa radicală a Partidului Național Socialist a trecut la aplicarea integrală a programului, cu toate "inițiativele și excesele"[53]. Principalele direcții erau "obiectivul antisemit" și anihilarea autonomiei celor două confesiuni principale, a episcopatului catolic și a celui evanghelic neraliat regimului nazist, spre a putea cuceri tineretul german în totalitate. Astfel, după decretarea legilor de la Nürnberg prin care "problema evreiască era considerată ca soluționată prin discursul Führerului la mormântul unui șef local național-socialist, Gusthoff, asasinat în Elveția de un evreu, s-a ajuns la o "adevărată operă de propagandă", pretextul având rostul de a justifica o adevărată cruciadă antisemită[54]. Și dacă nu a fost declanșată imediat o nouă serie de măsuri represive, aceasta s-a datorat Jocurilor Olimpice, pentru care Reichul a făcut imense sacrificii financiare și de propagandă[55]. Până la "noaptea de cristal", însă, nu avea să treacă prea mult timp.

Atitudinea intransigentă împotriva Bisericii catolice avea drept țel să racoleze tineretul din organizațiile ei spre a-l înregimenta mișcării naziste. În acest scop s-a procedat fără scrupule la arestarea, numai în Renania și doar într-o săptămână, a peste 100 de conducători ai organizațiilor catolice, preoți și laici, care au fost trimiși în fața justiției excepționale pentru crimă de înaltă trădare[56].

Analizând propaganda nazistă, Nicolae Petrescu Comnen insistă asupra importanței acordate sportului prin cele două Olimpiade (cea din iarnă, organizată la Garmisch-Partenkirchen, și cea de vară, ce urma să se desfășoare la Berlin) sau prin Expoziția de automobile. Pentru toate s-a desfășurat o energie organizatorică deosebită, Germania vrând să dovedească dorința legăturii cu opinia publică mondială prin miile de spectatori a căror simpatie trebuia captată[57]. De altfel, chiar lui Nicolae Petrescu Comnen i s-a conferit "Crucea Olimpică" Prima Clasă, pentru recunoașterea serviciilor aduse la organizarea Jocurilor Olimpice de la Berlin[58].

Expoziția de automobile, deși ar fi trebuit să aibă un caracter internațional, prin prezența exclusivă a produselor germane a fost apreciată ca o dovadă a precarității raporturilor economice ale Reichului cu străinătatea, dar și ca "o respectabilă sforțare de a ridica propria industrie la nivelul celei americane,

---

[53] Arhivele Ministerului de Externe, Raportul 426 din 2.III.1936 către Nicolae Titulescu.
[54] *Ibidem*, doc. cit.
[55] *Ibidem*, doc. cit.
[56] *Ibidem*, doc. cit.
[57] *Ibidem*, doc. cit.
[58] Înalta distincție se află în patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României.

vizând în acelaşi timp şi creşterea standardului de viaţă al populaţiei germane." Amintind discursul inaugural al lui Hitler, prin care se promitea automobilul popular fiecărei familii, Nicolae Petrescu Comnen sublinia importanţa acţiunii ce îmbina "în cel mai temerar program de motorizare formulat vreodată, necesităţi de ordin militar şi o netăgăduită ideie de propagandă"[59]. Toate aceste observaţii atât de întinse şi de profunde asupra celui de-al III-lea Reich îl vor ajuta mai târziu, după război, în elaborarea remarcabilei sale lucrări *Responsabilii*, în care a abordat integral fenomenul nazist[60].

După încetarea misiunii lui Nicolae Petrescu Comnen la Berlin, Adolf Hitler a adresat, la 28 mai 1938, Regelui Carol al II-lea o scrisoare de apreciere la adresa diplomatului român, pe care Fabricius a fost autorizat de Führer să i-o comunice acestuia ca o favoare specială[61]. S-a creat astfel o situaţie unică la Ministerul Afacerilor Străine prin apariţia în dosarul personal al unui diplomat a unei scrisori provenită de la şeful unui stat în care a funcţionat ca diplomat[62].

Pe 16 februarie 1938 Nicolae Petrescu Comnen devenea subsecretar de stat la Ministerul Afacerilor Străine. La scurt timp, presa străină semnala eventualitatea preluării definitive a portofoliului. Se avea în vedere lunga sa experienţă şi faptul că Gheorghe Tătărăscu era ocupat cu vice-preşedinţia guvernului[63].

Prognoza şi-a găsit confirmarea pe 30 martie 1938, când a fost titularizat la conducerea politicii externe române, comunicatul oficial de presă menţionând că era cel mai vechi şef de misiune diplomatică. Preluarea mandatului avea loc în condiţii dificile: neavând sprijinul unui partid politic, va fi nevoit să-şi desfăşoare activitatea ca "tehnician"[64]. Practic, îmbrăcase în mod deliberat "fracul lui Nessus", asumându-şi riscul confruntării cu numeroase dificultăţi ce vor surveni odată cu exacerbarea pericolului revizionist declanşat prin Anschluss.

În aceste condiţii, principala sa grijă a fost apărarea statu-quo-ului teritorial. În acest sens, la 27 februarie 1938, ca preşedinte al Consiliului Înţelegerii Balcanice, reunit la Ankara, semna comunicatul prin care ţările membre hotărâseră "să nu tolereze nici o imixtiune, de orice natură ar fi, în afacerile lor interne"[65].

---

[59] Arhivele Ministerului de Externe, doc. cit.

[60] Nicolae Petrescu Comnen, *I Responsabili*, Amoldo Mondadori Editore, 1949.

[61] Arhivele Ministerului de Externe, *Adolf Hitler, Deutcher Reichskanzeler an Seine Majestät Carol II Köning von Rumänien*, Berlin, 28. Mai 1938.

[62] *Ibidem*, Telegrama 794 din 31.X.1940.

[63] *Ibidem*, în ziarul "Proia" ce apărea în Grecia, articolul *Subsecretarul de Stat Român*, numărul din 27 februarie 1938.

[64] Arhivele Ministerului de Externe, Scrisoarea lui Nicolae Petrescu Comnen către ministrul de externe, 15.IX.1940.

[65] *Ibidem*, Fond Înţelegerea Balcanică, dosar nr. 10, *Le Communiqué du Conseil de l'Entente Balcanique, Ankara, le 28-ème février 1938.*

Având în vedere contactele cu guvernul german de când fusese în misiune la Berlin şi solicitat să transmită la Bucureşti dorinţa extinderii legăturilor economice bilaterale, Nicolae Petrescu Comnen sesizase intenţia Reichului de a lărgi şi contactele politice. Spre a contracara această tendinţă a remis, în timpul sensiunii din mai a Societăţii Naţiunilor, un aide-mémoire lordului Halifax şi lui Georges Bonnet, prin care spera că Anglia şi Franţa, "cu preţul unor mici sacrificii, vor putea împiedica o astfel de evoluţie atât pe plan economic, cât şi politic"[66].

Activitatea sa diplomatică va spori în intensitate în condiţiile agravării situaţiei internaţionale a Cehoslovaciei. Primele demersuri în favoarea acesteia le-a iniţiat la 22 mai, când îi aducea la cunoştinţă lui Fabricius că "un conflict armat între Germania şi Cehoslovacia va provoca indiscutabil un război mondial", iar "tot ce primejduieşte existenţa Cehoslovaciei nu ne va lăsa indiferenţi"[67]. Iniţiativa sa a avut un ecou larg şi binemeritat. Declaraţia pe care o adresase ministrului Germaniei la Bucureşti a fost adusă la cunoştinţă şi ministrului de externe al Franţei, Georges Bonnet, iar preşedintele Benes îi adresa mulţumiri călduroase pentru intervenţiile făcute[68].

Paralel cu precizarea poziţiei României faţă de Cehoslovacia, a încercat reluarea negocierilor cu Ungaria în intenţia ca aceasta să semneze un pact de neagresiune cu Mica Înţelegere. Consiliul permanent al Micii Înţelegeri, reunit în Conferinţa de la Sinaia între 4-5 mai 1938, l-a autorizat să conducă tratativele cu Ungaria, dar roadele acestora au întârziat din cauza încercărilor Germaniei de a determina Iugoslavia să se limiteze doar la un acord bilateral de neagresiune cu partea maghiară, fără a include Cehoslovacia, ce putea fi atacată prin Ungaria. În pofida acestor manevre naziste, la Conferinţa Micii Înţelegeri de la Bled s-a parafat cu Ungaria un acord despre care Nicolae Petrescu Comnen spunea că "dovedeşte buna noastră voinţă, sporind prestigiul nostru"[69].

Acelaşi entuziasm îl arătase şi cu ocazia acordului de la Salonic, după ce îi ceruse lui Metaxas, preşedintele în exerciţiu al Înţelegerii Balcanice, să iniţieze tratative cu Bulgaria pentru un pact de neagresiune. Documentul l-a considerat "un început de eră nouă în relaţiile dintre poporul bulgar şi vecinii săi", dar nu peste mult timp avea să se convingă de caracterul foarte relativ al acestor înţelegeri.[70].

Pe măsura strângerii cercului în jurul Cehoslovaciei, în vara anului 1938 Nicolae Petrescu Comnen a căutat mijloace de contracarare a pericolului

---

[66] Eliza Campus, *op. cit.*, p. 370; Viorica Moisuc, *Diplomaţia României şi problema apărării suveranităţii şi independenţei naţionale în perioada martie 1938 – mai 1940*, Bucureşti, 1971, p. 38-39.

[67] Viorica Moisuc, *op. cit.*, p. 53.

[68] *Ibidem*, p. 53.

[69] *Ibidem*, p. 54-56.

[70] Eliza Campus, *op. cit.*, p. 371-374.

revizionist. Încă din mai ceruse lui Bonnet la Geneva ca Anglia şi Franţa să-şi intensifice eforturile pentru a câştiga fără întârziere poziţiile pierdute în Bazinul Dunărean. În legătură cu ajutorul pe care România ar fi trebuit să-l dea Cehoslovaciei şi dreptul de survol al avioanelor sovietice în cazul unui atac german, ministrul de externe român le condiţiona de atitudinea aliaţilor săi, "de sprijinul Franţei şi al Angliei, de fermitatea Societăţii Naţiunilor. Ca urmare a acestor orientări a sprijinit propunerile privind discutarea situaţiei Cehoslovaciei la Societatea Naţiunilor, declarând la 16 septembrie că ţara sa este "dispusă a lua parte la orice acţiune menită a salva pacea, dar nu va lua parte la nici o reuniune care şi-ar înscrie în program revizuirea teritorială şi se va opune oricăror asemenea tentative"[71].

Toamna anului 1938, prin multitudinea evenimentelor care s-au adăugat unei agende internaţionale şi aşa foarte încărcată, avea să devină o "vară târzie" şi mult mai fierbinte din punct de vedere diplomatic pe măsură ce, cercul se strângea în jurul Cehoslovaciei. Prin colonelul Beck, revenit la Geneva după o absenţă de ani de zile, Polonia susţinea în faţa Societăţii Naţiunilor anexarea Slovaciei la Ungaria, iar printr-o notă ultimativă remisă Cehoslovaciei revendica de la aceasta ţinutul Teschen. În acelaşi timp, guvernul polonez susţinea cu fermitate trasarea unei frontiere comune polono-maghiare prin anexarea Ucrainei subcarpatice de către Ungaria[72]. Noile complicaţii l-au determinat pe Nicolae Petrescu Comnen să-şi intensifice activitatea în vederea salvării, măcar în parte, a aliatei vecine atât de greu încercată şi, totodată, să apere interesele patriei sale.

Într-o scrisoare din 8 octombrie 1938 îl împuternicea pe Richard Franassovici, ministrul României la Varşovia, să-i arate colonelului Beck "dureroasa surprindere pe care a pricinuit-o la noi atitudinea Poloniei, care nu numai că disprețuieşte clauzele formale ale tratatelor noastre, întreprinzând acţiuni grave fără a se fi consultat cu noi, dar, dimpotrivă, s-a consultat cu adversarii noştri unguri, sprijinindu-i împotriva intereselor noastre"[73].

O tentativă similară a făcut şi la Berlin, unde cerea reprezentantului ţării noastre să aducă la cunoştinţă guvernului celui de-al III-lea Reich necesitatea păstrării frontierei comune a României cu Cehoslovacia, oferind posibilitatea comunicaţiilor germane spre România[74]. Demersurile sale au atins cea mai mare intensitate în cadrul lucrărilor conferinţei de la Galaţi, din 18 octombrie 1938, care s-au desfăşurat pe iahtul "Luceafărul" în prezenţa colonelului Beck şi a Regelui Carol al II-lea al României. Cu acel prilej a încercat să-l convingă pe omologul său de riscurile unei graniţe comune polono-maghiară prin Ucraina Subcarpatică, ceea

[71] Viorica Moisuc, *op. cit.*, p. 58-62.
[72] Eliza Campus, *op. cit.*, p. 365.
[73] *Ibidem*, p. 389-390.
[74] *Ibidem.*

ce ar fi extins frontiera României cu Ungaria cu încă 200 de km, ridicând probleme de securitate nu numai țării noastre, dar şi Poloniei, în perspectivă. Eforturile au fost însă zadarnice. Colonelul Beck, după ce i-a dat asigurări depline că marile puteri, inclusiv Germania, sunt dezinteresate de problema Ucrainei Subcarpatice, a propus ca România să ocupe la rândul său teritorii din Cehoslovacia[75].

De la Galați, Nicolae Petrescu Comnen le-a cerut urgent colaboratorilor săi de la Bucureşti să-i convoace pe miniştrii Franței, Marii Britanii şi Germaniei pentru a le comunica declarațiile colonelului Beck. Totodată, a trimis instrucțiuni legațiilor din Paris şi Londra să intervină pe lângă cele două mari puteri să oprească ocuparea Ucrainei Subcarpatice, acțiune care ar fi reprezentat "distrugerea Tratatului Frontierelor"[76]. Eforturile sale de a menține frontiera comună cu Cehoslovacia au continuat şi după publicarea sentinței arbitrare din 2 noiembrie 1938. Astfel, printr-o telegramă din 20 noiembrie 1938 anunța Legația Română din Paris că Ungaria concentrase 40.000 de soldați şi două brigăzi motorizate la frontiera cu România pentru a acoperi operația de ocupare a Ucrainei Subcarpatice, ce urma să se producă[77].

Însoțindu-l pe Regele Carol al II-lea în vizitele oficiale din Franța şi Marea Britanie, diplomatul român a încercat să obțină sprijinul celor două mari puteri spre a împiedica Ungaria să anexeze Ucraina Subcarpatică. Cu acel prilej a reluat o solicitare mai veche dintr-un memoriu confidențial remis la Geneva în mai 1938 miniştrilor de externe francez şi britanic privind sporirea livrărilor de armament şi a legăturilor economice şi politice, în sensul blocării tendințelor Germaniei de a acapara piața României[78].

Întrevăzând riscul ca România să devină izolată în urma atitudinii conciliante a Franței şi a Marii Britanii, Nicolae Petrescu Comnen a încercat să amelioreze relațiile țării noastre cu Germania şi Italia. În acest scop a pus la punct întrevederea dintre Carol al II-lea şi Hitler şi a încercat să înființeze ambasade la Berlin şi la Roma. Eşecul apropierii de Axă, pe care începuse să o considere "firească", l-a pus pe seama asasinării lui Corneliu Zelea Codreanu, act care a dezlănțuit o adevărată furie în cercurile politice şi în presa germană şi italiană[79].

---

[75] Arhivele Ministerului de Externe, fond 71, 1938, vol. 310, Conferința de la 18 octombrie, orele 4 p.m., ce a avut loc între M.S. Regele Carol al II-lea al României, dl. Col. Beck, Ministrul Afacerilor Străine al Poloniei şi dl. Comnen, Ministrul Afacerilor Străine al României; Eliza Campus, *op. cit.*, p. 391-392.

[76] Eliza Campus, op. cit., p. 391, citează telegrama f.n./19 octombrie 1938, semnată de la Galați de Comnen către Ministrul Afacerilor Străine.

[77] *Ibidem*, p. 392.

[78] *Ibidem*, p. 392.

[79] Arhivele Ministerului de Externe, scrisorile adresate de Nicolae Petrescu Comnen Ministerului de Externe, pe 12 şi 15 septembrie 1940.

Tatonările sale spre Axă au fost înțelese greşit de forțele politice adverse, care începuseră a-l eticheta de "germanofil"[80]. În schimb, deoarece dezaprobase asasinatele legionarilor, a fost demis de la conducerea Ministerului Afacerilor Străine la 20 decembrie 1938. Atunci îşi depunea portofoliul convins că deşi îl deținuse o perioadă scurtă, îşi făcuse pe deplin datoria, contribuind la rezolvarea problemelor ridicate de Rusia Subcarpatică, modificarea statutului Dunării, clasarea plângerilor evreieşti la Liga Națiunilor sau lichidarea gravului incident Butenko cu U.R.S.S.[81]

Problemele ridicate de Rusia Subcarpatică nu şi-au găsit o rezolvare deplină, ele fiind mai degrabă amânate de modificarea statutului Dunării.

La câteva zile de la demitere a fost înaintat ambasador şi acreditat pe lângă Papa Pius XI[82]. Aici, restabilind legături mai vechi, a căutat să reprezinte cât mai bine interesele țării, sperând într-o atitudine mai favorabilă a Italiei[83]. La începutul lunii decembrie 1939 afla de la contele Ciano că Marele Consiliu fascist, în urma

---

[80] *Ibidem.*

[81] *Ibidem*; Problema Rusiei Subcarpatice nu a fost nicidecum rezolvată, anexarea acesteia fiind doar amânată prin atitudinea Germaniei care s-a opus unei frontiere comune între Ungaria şi Polonia, întrucât Reichul voia să păstreze un coridor spre România. Rusia Subcarpatică a revenit în cele din urmă Ungariei care a fost sprijinită de Germania, aceasta urmărind îndepărtarea Poloniei de la noile împărțiri teritoriale şi încercuirea ei prin anexarea Boemiei şi proclamarea "independenței" Slovaciei - vezi Arhivele Naționale, fond Grigore Gafencu, inventar 1698 caiet 309, însemnarea din 3 februarie 1945. Completare la notele privind negocierile anglo-franco-sovietice.

Prin modificarea statutului Dunării Nicolae Petrescu Comnen se referea la hotărârile Conferinței de la Sinaia din august 1933, unde a fost convocată Comisia Europeană a Dunării, căreia i s-au retras competențele, fiind atribuite statului român. Aceste hotărâri, deşi întăreau suveranitatea națională, nu au fost considerate ca pozitive de cercurile diplomatice în totalitate, unele personalități avizate, ca Grigore Gafencu, socotindu-le cu urmări negative în faptul că prin desființarea Comisiei Europene a Dunării s-a renunțat la singura forță care se opunea accesului Germaniei şi mai ales al Uniunii Sovietice ce intenționa să controleze marele fluviu pe porțiunea sa maritimă. Pe aceste considerente Grigore Gafencu concluziona: "Atunci când Comisiunea Europeană a Dunării a fost ucisă, a murit şi independența noastră." Loc. cit. Jurnal, caietul 345 însemnarea din 25 septembrie 1956. În privința lui Teodor Butenko care a părăsit Legația sovietică de la Bucureşti, al cărei şef era, şi s-a stabilit în Italia pe poziții antisovietice, Nicolae Petrescu Comnen, cu toate învinuirile nemeritate aduse de guvernul sovietic statului român, a păstrat o atitudine discretă asupra gestului şi dezvăluirilor diplomatului transfug. A se vedea *Cazul Butenko* de Hugh Ragsdde, Magazin Istoric, noiembrie 1999.

[82] Arhivele Ministerului de Externe, Decretul 4530 din 23 decembrie 1938 privind numirea sa la Vatican.

[83] *Ibidem.* În raportul din 4 februarie 1939 către Ministrul de externe privind prezentarea scrisorilor de acreditare către Sfântul Părinte, arăta că Vaticanul considera România ca pe un avant-post al ordinei şi civilizației la Răsărit.

deliberărilor sale, dădea speranțe României în menținerea statu-quo-ului său teritorial având în vedere interesele Italiei în zona balcanică şi, îndeosebi, cordialitatea relațiilor sale cu România[84]. Dar tot el avea să semnaleze, într-un raport din martie 1940, riscul modificării poziției Italiei fasciste în urma presiunilor Germaniei naziste, urmărind excluderea influenței franco-britanice în Europa de sud-est. Totodată, în opinia sa, demersurile germane la Roma erau menite să netezească neînțelegerile italo-germane în problema acordului dintre al III-lea Reich şi U.R.S.S.[85]

Schimbarea de regim din România i-a atras lui Petrescu Comnen punerea în disponibilitate[86]. Motivul invocat era participarea lui la guvern în 1938. Hotărârea era nedreaptă, o asemenea măsură având de obicei un caracter disciplinar, cu atât mai mult cu cât ea atingea un om ale cărui carieră şi viață le consacrase intereselor țării printr-o activitate diplomatică plină de strălucire[87].

Nedreptatea a simțit-o cu atât mai mult cu cât el fusese trecut în rând cu cadrele slabe ale diplomației româneşti, iar altele erau menținute, deşi intrau în aceeaşi categorie de vârstă. "Ca o reparație ce trebuia să i se facă, dar şi ca un act cuminte față de interesele țării", Nicolae Petrescu Comnen a sugerat ministrului de externe al României să-i obțină confirmarea ca ministru plenipotențiar la Vatican. În sprijinul cererii sale aducea inițiativă Sfântului Părinte, care-l informase că nu ar vedea nici o dificultate şi că ar fi fericit să-l ştie conducând mai departe legația[88]. Motivul cel mai puternic pe care-l invocă era folosul ce-l putea aduce țării în acel post, într-o "epocă transitorie, în care soarta Românilor rămaşi dincolo de graniță este în joc, ungurii căutând din nou a-i maghiariza prin biserică". În caz că i se refuza misiunea la Vatican, accepta orice însărcinare compatibilă cu demnitatea sa la Roma, Paris, dar cel mai util se considera la Berlin[89]. Dreptatea cerută o aştepta de o jumătate de an, "cu inima încărcată de amărăciune"[90].

Deşi departe de patrie, stabilit la Merano, a rămas strâns legat de problemele ei. Rebeliunea legionară a considerat-o "viforul care a îndoliat țara." Din cauza "ştirilor confuze şi contradictorii" a trăit "ore înfiorătoare". Spera, totuşi, "ca zilele negre să ia sfârşit"[91]. Situația României o vedea ameliorabilă doar prin efortul întregii națiuni.

---

[84] Eliza Campus, *op. cit.*, p. 429.

[85] *Ibidem*, p. 512.

[86] Arhivele Ministerului de Externe, Decretul 3135 din 14 septembrie 1940.

[87] *Ibidem*. Scrisoarea din 15 septembrie 1940 către ministrul de externe.

[88] *Ibidem*.

[89] *Ibidem*.

[90] *Ibidem*. Scrisoarea din 6 februarie 1941 către Alexandru Cretzianu.

[91] *Ibidem*.

"Totul - aprecia marele diplomat - depinde de patriotismul nostru al tuturor, de instinctul de conservare al neamului şi bineînţeles, de energia, priceperea de reorganizare a ţării, spiritul de dreptate al stăpânirii. Respectul legii, repunerea statului pe baze morale - nu de oportunitate -, chemarea la colaborare a tuturor elementelor cinstite, harnice, de valoare încercată, iată condiţiile primordiale ale refacerii noastre"[92]. Aceste concluzii le trăgea într-o scrisoare trimisă pe 6 februarie 1941 lui Alexandru Cretzianu, secretar general la Ministerul de Externe al României. Acesta, la rândul său, a supus scrisoarea aprecierilor lui Ion Antonescu, arătând într-o notă nedreptatea ce i se făcuse lui Nicolae Petrescu Comnen. Pentru remedierea situaţiei se propunea o soluţie paleativă prin reîncadrarea lui în Ministerul Afacerilor Străine, "proforma", pentru a şterge efectele decretului de punere în disponibilitate urmată, la scurt timp de la scoaterea sa la pensie împreună cu ceilalţi miniştri pensionabili[93].

După 18 ani în care îşi pusese cu devotament înaltele sale calităţi în atâtea servicii aduse ţării, Nicolae Petrescu Comnen a fost pus în retragere la 1 mai 1941. De atunci a continuat să locuiască la Florenţa, activând în Comitetul Internaţional al Crucii Roşii din Geneva şi ca reprezentant al acestuia pe lângă Sfântul Scaun. Prin mijloace proprii a organizat şi un comitet român al Crucii Roşii, în care a iniţiat multe acţiuni umanitare. Ca urmare a legăturilor sale internaţionale, cardinalul arhiepiscop al Florenţei, Ellia della Costa, i-a asigurat un loc de frunte în comitetul din care mai făceau parte: consulul Elveţiei, Carlo Steinhanushein, consulul general al Germaniei, Gerhardt Wolf şi alte personalităţi, pentru a salva oraşul încercat de vicisitudinile războiului. Astfel, când Germania îşi organizase ultima încercare de rezistenţă pe o linie strategică având în centru Florenţa, Nicolae Petrescu Comnen a luat iniţiativa de a media între comandamentele militare anglo-american şi cel hitlerist care au acceptat să declare localitatea "oraş deschis", şi să fie scoasă din zona operaţiilor militare[94]. Drept recunoştinţă conducerea oraşului i-a acordat titlul de "cetăţean de onoare"[95] şi dreptul de folosire viageră a unui "palazzo", vila "Machiavelli". Numeroasele încercări prin care a trecut minunatul oraş, cât şi eforturile depuse pentru salvarea lui le-a prezentat în lucrarea *Florenţa oraş deschis*, care va deveni o carte de referinţă pentru Italia din timpul celui de al doilea război mondial[96].

---

[92] *Ibidem.*

[93] *Ibidem.* Nota din 19 februarie 1941; Decretul 947 din 2 aprilie 1941 privind rechemarea în activitate; Decretul 949 din 2 aprilie 1941 privind retragerea din activitate începând cu 2 mai 1941.

[94] *Ibidem.*

[95] Diploma se află în patrimoniul Muzeului Naţional de Istorie a României.

[96] N.P. Comnène, *Firenze – citta aperta*, Firenze, 1945. În cadrul volumului editura a făcut o prezentare elogioasă atât autorului cât şi lucrării.

Anii următori i-a consacrat activității de cercetare prin studierea atentă a relațiilor internaționale, însă tot timpul i-a păstrat în minte și inimă pe cei de acasă. În limitele posibilităților a menținut legăturile, foarte reduse, cu românii din "țara reală." Seceta care bântuia România după război i-a provocat o adâncă îngrijorare, dar mai ales presiunea la care era supusă de ocupația sovietică[97]. Având în vedere legăturile sale cu Papa Pius al XII-lea și secretarii de stat ai Vaticanului, precum și relațiile cu Crucea Roșie Internațională, a putut să rezolve numeroasele probleme ale miilor de refugiați din România[98].

Din nefericire, activitatea sa nu era prezentată favorabil guvernului de la București. Elocvent în acest sens este un raport trimis la 2 mai 1945 către Direcțiunea Politică a Ministerului Afacerilor Externe, prin care se arăta: "Comnen se cam agită la Florența cu conferințe și broșuri, articole de revistă etc. A făcut o conferință la Florența, retipărită într-o broșură, care conține un examen critic al propunerilor de la Dumberton Oaks, și un plan de federalizare între statele din valea Dunării, Polonia și Cehoslovacia. La Vatican mi s-a vorbit despre această conferință. Am precizat imediat că ideile acestea sunt proprietatea personală a d-lui Comnen și că Guvernul Român nu are nimic a face cu această inițiativă"[99].

Nicolae Petrescu Comnen devenise o personalitate reprezentativă a exilului politic românesc, fiind integrat la loc de frunte într-o perioadă în care acesta depunea eforturi pentru apărarea intereselor naționale care erau încălcate în modul cel mai brutal ca urmare a regimului instaurat prin trupele sovietice de ocupație.

În anul 1946 a făcut parte, alături de Grigore Gafencu, din grupul de organizare și acțiune al românilor aflați în Elveția și care își propuseseră să expună la Conferința Generală a Păcii punctul de vedere al opoziției din țară[100]. Reîntors în Italia, a intervenit pe lângă Sfântul Părinte, în februarie 1947, obținând să se trimită prin Nunțiatură o sumă importantă pentru ajutorarea Moldovei de Nord și a stabilit, în același scop, contacte și cu cercuri din America. Toate aceste demersuri le făcea alarmat de știrile primite din țară, pe care le considera "tragice": România se confrunta cu "foamete, ger, impilări, mai rău ca pe vremea lui Caradgea". Gândurile îi erau ațintite tot spre Paris, unde lucrările Conferinței de Pace se terminaseră de curând, dar era frământat de întrebarea pe care i-o punea lui Grigore Gafencu, dacă știe de întreprinderea vreunui protest, de vreo rezervă din partea guvernului de la București împotriva prevederilor referitoare la România,

---

[97] Angela Comnen, *op. cit.*

[98] *Ibidem.*

[99] Arhivele Ministerului de Externe, Notă către Direcțiunea Politică a Ministerului Afacerilor Străine, 1 iunie 1945.

[100] Arhivele Naționale, fond Grigore Gafencu, nr. inventar 1698, dosar 311, 2-6 iulie 1946, file 50-56.

arătând că "cei de aici [Italia] care poartă o răspundere mai serioasă [a României] decât a noastră şi-au asigurat chiar de acum revizuirea."[101]

Legăturile cu fruntaşii exilului le-a menţinut şi după Conferinţa de Pace, Nicolae Petrescu Comnen fiind unul din susţinătorii "Mişcării Europene". El a văzut în ideile de federalizare singura soluţie de eliberare a ţărilor din Europa Centrală şi de Est şi de reintegrare a lor în comunitatea popoarelor libere şi democratice.[102] Constituirea Comitetului Naţional Român a salutat-o cu căldură într-o scrisoare către generalul Nicolae Rădescu, preşedintele noii organizaţii şi membrii acesteia. Intenţiona să le trimită lucrările sale – cărţi, articole, conferinţe ţinute în diverse metropole sau memorandumurile adresate unor personalităţi ale vieţii politice internaţionale. În acelaşi timp, sugera comitetului să nu neglijeze nici Italia şi nici Vaticanul. Italia, pentru că şi-a regăsit echilibrul într-un mod surprinzător şi era chemată "a juca în politica Europeană un rol tot mai important", iar conducătorii săi se arătau "deosebit de dispuşi faţă de noi". Vaticanului urma să i se acorde atenţia cuvenită întrucît era "singura Mare Putere spirituală care are chemarea şi voinţa şi putinţa de a se opune comunismului". Având în vedere legăturile vechi cu Vaticanul şi relaţiile sale de prietenie cu conducătorii Italiei, Comnen se oferea să se facă interpretul intereselor CNR ori de câte ori va fi nevoie (vezi I. Calafeteanu, *op. cit.*, pp. 192-193). Experimentatul diplomat a primit cu rezerve alegerea de către Comitetul Naţional Român, în noiembrie 1950, "de a reprezenta interesele româneşti în Italia", întrebându-se "dacă nu ar fi mai nimerit ca desemnarea unor delegaţi ai comitetului să nu se facă în mod public" ci confidenţial, iar "activitatea acestor reprezentanţi – exercitată cu tact şi discreţiune – să apară numai ca o activitate privată, a unor patrioţi autonomi şi dezinteresaţi" (idem, pp. 340-342).

Dereglările apărute în Comitetul Naţional Român i-au provocat regrete în special prin absenţa lui Grigore Gafencu şi a lui Nicolae Caranfil. Trecând peste

---

[101] Nicolae Petrescu Comnen către Grigore Gafencu, Florenţa, 14 februarie 1947. Arhivele Naţionale, Fond Grigore Gafencu, inventar 1698, dosar 100, fila 3. Autorul se referă la demersurile făcute pentru o revizuire binevoitoare situaţiei Italiei şi a primirii ei ca "membru integral" în O.N.U. Primele iniţiative le-a avut ministrul Afacerilor Străine de Gasperi încă din 9 februarie 1945, demersurile următoare intervenind la Vatican şi obţinând un ajutor de 140.000 kg de alimente şi medicamente. Ibidem, fila 2 Nicolae Petrecu Comnen către Grigore Gafencu, Florenţa, 17 martie 1947.

[102] În acest sens Nicolae Petrescu Comnen a păstrat legătura cu Grigore Gafencu căutând să-i publice articole în "Osserbatore Romana", publicaţie citită de "toată lumea catolică din Univers" şi să-i obţină câteva recenzii la Cartea *Ultimele zile ale Europei* în ediţie italiană, a patra după cele 2 franţuzeşti, cea germană şi cea spaniolă. Loc. cit. Scrisoarea din 14 februarie 1947. Participarea sa la "Mişcarea Europeană" reiese şi dintr-o altă scrisoare trimisă din Napoli la 14 septembrie 1950 în care îi reaminteşte lui Grigore Gafencu că a îndeplinit "anumite însărcinări europene" solicitate de acesta cu ocazia unei călătorii între Florenţa şi Orvieto. Ibidem fila 2.

unele neînțelegeri ce le avusese cu Grigore Gafencu, Nicolae Petrescu Comnen s-a ridicat asupra contingentelor personale, dând o nouă dovadă de dezinteres și patriotism, oferindu-se să intervină personal pentru a-i readuce în CNR (idem, pp. 364-366).

Lucrările postbelice elaborate de Nicolae Petrescu Comnen au abordat situația gravă în care ajunsese omenirea. Ele au reprezentat rezultatele meditațiilor profunde și lucide ale experimentatului diplomat care urmărise ascensiunea regimurilor fasciste la ele acasă și escaladarea agresiunilor, deși avertizase forurile internaționale în repetate rânduri asupra pericolelor ce urmau să se abată asupra omenirii. În deplină cunoștință a abuzurilor săvârșite prin diferite agresiuni, în 1944 publică *Dreptul la viață al națiunilor mici*[103] și *Pentru a evita un al treilea război mondial*[104], iar un an mai târziu, *Sugestii pentru pace*[105]. Acestora le-a adăugat *Congresul de la San Francisco* și *Preludiul marii drame*[106]. În continuarea acestor preocupări a realizat lucrarea *I Responsabili*[107], editată la Roma în 1949, care constituia un aspru rechizitoriu la adresa căpeteniilor regimurilor totalitare și a celor care le-au tolerat prin atitudinea lor conciliantă. La baza ei a stat o analiză

---

[103] N.P. Comnène, *Considérations sur le droit à la vie des petits états*, Firenze, 1944, Revista di Studi Politici Internazionali. În 1943 publicase la Geneva *Anarchie, Dictature de l' Organisation Internationale.*

[104] N.P. Comnène, *Pour eviter un troisième Grand Guerre*, în: "Revista di Studi Politici Internazionali", Firenze, 1944.

[105] N.P. Comnène, *Sugerimenti per la pace*, Bompiani, *Panorama del nostro tempo*, Milano-Firenze, 1945.

[106] N.P. Comnène, *Preludi del grande dramma* (*Ricordi e documenti di un diplomatico*) Roma, Edizioni Leonardo, Documenti e Testimoniaze, 1947. Lucrarea a fost finalizată în februarie 1947, la sfârșitul Conferinței de pace, după cum îl înștiința pe Grigore Gafencu: "Am terminat zilele acestea o carte de vre-o 350 de pagini în care aduc mărturiile mele asupra "acordului" de la München. E toată acțiunea noastră desfășurată pentru a salva Cehoslovacia. Va cuprinde și câteva hărți, fotografii și fasciunile de scrisori de la François, Poncet, Georges Bonnet, Lord Halifax, și dacă sunt autorizat - de la Beneș și V ansitart". Doc. cit. Scrisoare Către Gafencu, 14 februarie 1947.

[107] N.P. Comnène, *I Responsabili*, Amaldo Mondadori Editori, 1949. Împărțită în 4 părți, bogată în documente și amintiri personale, este în primul rând o explicație rațională a fenomenului nazist, de la nașterea sa până la venirea la putere a lui Hitler. În partea a 2-a autorul studiază psihologia lui Hitler, îl urmează în ascensiunea sa, îi analizează concepțiile și metodele și-i descrie moartea care, inspirată de legendele nibelungice, ne apare sub aspectul unui sângeros "crepuscul al zeilor". Partea a 3-a este constituită de o lungă galerie a "complicilor" Göring, Ribbentrop, von Pappen, Mussolini, Ciano, etc., așa cum i-a cunoscut Comnen și cum i-au apărut lui. Autorul, care s-a dovedit a fi un "inexorabil" față de principalii artizani ai catastrofei, adaugă la aceștia și pe alții - americani, englezi, ruși francezi, care au și ei responsabilitatea lor. "Numai aceste realități dureroase ne pot arăta drumul pentru a evita un al treilea război: drumul federalist. Numai organizarea Germaniei și a Europei va da vechii lumi un echilibru mai durabil."

temeinică, rod al unei documentații bogate, realizată în urma unei experiențe de excepție prin contactele avute la cel mai înalt nivel. De aici și fresca zguduitoare a realităților dureroase cu care s-a confruntat omenirea. Dincolo de ele a întrevăzut ca singură soluție o nouă organizare a Europei pe calea federalizării, în spiritul libertății, democrației și cooperării.[108]

La palmaresul său bibliografic, Nicolae Petrescu Comnen a mai adăugat în anul 1957 *O primă experiență comunistă în Ungaria*, apărută în Colecția Destin, Madrid, și *Lumină și umbră deasupra Europei*[109], în ultima prezentând mari personalități, diplomați și oameni politici, sau Societatea Națiunilor, cu rolul lor avut în destinele bătrânului continent și mai ales pentru țările din Europa centrală și de sud-est.

Spre sfârșitul vieții Petrescu Comnen a susținut, ca invitat al guvernului brazilian, prelegeri în Rio de Janeiro și Sao Paolo[110]. Sub auspiciile societăților "Dante Alighieri" și "Leonardo da Vinci" din Florența, ale "Clubului Leilor" din Roma și "Angelicum" din Milano a participat la numeroase seminarii.[111]

Pentru activitatea sa atât de apreciată în lumea diplomatică și politică internațională, cât și ca urmare a valoroaselor sale lucrări de politică, drept și sociologie, multe academii și societăți ale oamenilor de știință și-au făcut un titlu de onoare din a-l primi în rândurile lor.[112]

La 8 decembrie 1958, în Florența, având pe masa de lucru, în curs de elaborare, cartea *Un secol de politică externă a României*, Nicolae Petrescu Comnen trecea în neființă cu gândurile îndreptate spre țara iubită căreia îi dedicase atâția ani de activitate devotată[113].

---

[108] Importanța cărții a fost subliniată în prezentarea făcută de editură în volumul respectiv: "Acest volum al lui Nicolae Petrescu Comnen este un act de acuzare contra celor care au dezlănțuit cel de-al doilea război mondial, dar și un act de credință și de program adânc gândit pentru o Europă reînnoită și pașnică.

[109] N.P. Comnen, *Luci e ombre sull'Europa (1914-1950)*, Milano, 1957.

[110] Angela Comnen, *op. cit.* Deplasarea sa în Brazilia, în anul 1954, s-a datorat hotărârii luată de Consiliul Municipal al Florenței de a-l trimite să participe la festivitățile ocazionate de sărbătorirea a 400 de ani de la întemeierea orașului Sao Paolo. În timpul șederii sale la Rio de Janeiro a participat la acțiunile ce se desfășurau la "Casa Română" adăpostită de locuința artistei de origine română Aurelia Cocăneanu "Fulgida". Aici a susținut și o conferință referitoare la situația României și care a fost reprodusă în rezumat în revista "Înșir-te mărgărite", care apărea în Brazilia. Informația a fost furnizată de domnul Atico Vilaș Boaș Da Mota, Conferențiar de cultură braziliană la Universitatea din București și profesor de limba portugheză la Fundația Brazilia - România.

[111] *Ibidem.*

[112] cf. prezentării din "I Responsabili "

[113] Angela Comnen, *op. cit.*

Dacă în patrie intrarea sa în eternitate a fost ținută sub tăcere, cercurile academice din Italia au omagiat cum se cuvenea memoria marelui dispărut. De o profundă semnificație au rămas elogiile aduse de profesorul G. Caragatza de la Universitatea din Florența, unul din foștii săi colaboratori.

"Incomparabila grațiozitate a ambasadorului Comnen, prodigioasa lui memorie, împreună cu modul său unic de înțelegere a politicii a născut în inima sa o serioasă temere pentru viitorul României. În condițiile excepționale, atât politice cât și militare, în care se afla România la momentul respectiv, argumentele sale m-au impresionat profund și din primul moment când ne-am cunoscut, în 1941, până la ultima pagină pe care a scris-o, am avut marele noroc și marea onoare de a-i fi alături și de a colabora cu el. Astfel, a apărut între noi o legătură și o înțelegere mentală bazate pe respect reciproc și pe gândul ce ne unea cu îndepărtata și mult iubita-i țară".[114]

La centenarul său, în iulie 1981, autoritățile italiene i-au omagiat memoria printr-o serie de ceremonii la Florența. Un an mai târziu Academia Americano-Română, în cadrul congresului său, a consacrat una dintre ședințele sale vieții și operei lui Nicolae Petrescu Comnen.[115]

Deși activitatea și opera lui Nicolae Petrescu Comnen au fost suficient de prolifice, au rămas totuși prea puțin cunoscute. Din lucrările sale doar câteva se găsesc în marile noastre biblioteci. Unele din inițiativele sale diplomatice au fost enumerate sau analizate cu competență în lucrări elaborate de istorici români [116]. Restul activității și operei lui Nicolae Petrescu Comnen au rămas încă prea puțin cunoscute. Întâmplarea fericită a făcut ca doamna Angela Comnen[117], noră a ilustrului diplomat, să-i cinstească memoria cu veneratia datorată de urmaș, dar și cu competența istoricului și pasiunea muzeografului pe care le-a întruchipat cu

---

[114] *Ibidem.*

[115] *Românii în știința și cultura occidentală*, ARA, Davis 1992, p. 396.

[116] A se vedea lucrările: Cristian Popișteanu: *România și Antanta Balcanică*, Editura Politică, București 1971; Eliza Campus *Mica Înțelegere*; Viorica Moisuc, Dumitru Tuțu, Eliza Campus, Constantin Botoran, Ion Calafeteanu, Gheorghe Zaharia: *Probleme de politică externă a României*; Nicolae Minei a publicat în "Magazin Istoric" din aprilie 1980 câteva extrase din volumul *Preludiul marii drame*, referitoare la criza cehoslovacă, iar Ion Dragomirescu și Marian Ștefan, în numărul din iunie 1981 sub genericul "*1916-1918. Obiectiv Unirea. Cel mai lung front din Europa*", un extras tradus din *Notes sur la guerre roumaine*. Volumul a fost editat integral în traducere românească în 1995 de Editura Polirom, din Iași. Tot în "Magazin Istoric", nr. 166-168 din 1981, sub titlul *Martor în culisele celui de-al III-lea Reich*, Marin Badea a publicat unele din rapoartele sinteză trimise de Nicolae Petrescu Comnen de la Berlin, în legătură cu "Noaptea cuțitelor lungi" și "Afacerea Blomberg-Frisch", iar în numărul din ianuarie 1982, Corneliu Rudescu articolul *Un român salvează Florența de distrugere.*

[117] Pentru activitatea doamnei Angela Comnen, a se vedea *Enciclopedia României în știința și cultura occidentală*, ARA, Davis, 1992, p. 88.

strălucire în cadrul activității desfăşurate la universități din cele două Americi sau în asociații internaționale de profil. În acest sens, pe lângă paginile dedicate obârşiei, activității şi operei lui Nicolae Petrescu Comnen, domnia-sa a organizat o interesantă expoziție la Ottawa[118] cu înaltele distincții ce i-au fost conferite ilustrului diplomat de numeroşi şefi de state. În urma legăturii stabilite cu Ministrul Afacerilor Externe al României, a luat hotărârea generoasă de a dona aceste atât de valoroase ordine şi medalii Muzeului Național de Istorie a României. Cu acel prilej, în septembrie 1998 s-a organizat o expoziție în cadrul activităților prilejuite de desfăşurarea ROMFEST cu ocazia celor opt decenii de la înfăptuirea României Mari[119].

NICOLAE PETRESCU-COMNEN: A DISTINGUISHED DIPLOMAT IN DISGRACEFUL OBLIVION

- Summary -

Nicolae Petrescu-Comnen served the interests of the Romanian people in crucial moments: in Geneva, Switzerland, during World War One; at the Peace Conference in Paris; in his country's Parliament between 1920 and 1923; as Romania's plenipotentiary for Switzerland and permanent delegate to the League of Nations from 1923 till 1927.

---

[118] Expoziția a prezentat 28 de înalte distincții conferite lui Nicolae Petrescu Comnen de statul român.

[119] Înalte distincții prezentate în expoziția organizată la Muzeul Național de Istorie a României şi intrate în patrimoniul său: 1. Ordinul "Steaua României", în grad de mare cruce; 2. Ordinul "Steaua României", în grad de mare comandor; 3. Ordinul "Crucea Regina Maria", clasa I, România; 4. Ordinul "Crucea Regina Maria", clasa a II-a, România; 5. Ordinul "Pentru Merit", clasa I, România; 6. Ordinul "Coroana României", în grad de ofițer; 7. Medalie comemorativă "Carol I", România; 8. Medalie jubiliară "Carol I, 1839-1939", România; 9. Ordinul "Ernestin al Casei de Saxa – Coburg – Gotha", în grad de mare cruce, Saxonia; 10. Ordinul "Coroana Iugoslaviei", în grad de mare cruce; 11. Ordinul "Polonia Restitută", în grad de mare cruce; 12. Ordinul "Coroana Italiei", în grad de mare cruce; 13. Ordinul "George I", în grad de mare cruce, Grecia; 14. Ordinul "Pentru Merit", în grad de mare cruce, Chile; 15. Ordinul "Vulturul german", în grad de mare cruce; 16. Ordinul "Palmes académiques", Franța; 17. Ordinul "Leon XIII", Vatican; 18. Ordinul "Crucea olimpică", Germania; 19. Ordinul "Polonia Restitută", în grad de comandor; 20. Ordinul "Salvatorului", în grad de comandor, Grecia; 21. Ordinul "Coroana de stejar", în grad de ofițer, Luxemburg; 22. Ordinul "Casei de Hohenzollern", Prusia; 23. Medalie, "Bene merenti", Vatican; 24. Brevete de decorații.

Between 1927 and 1937 Petrescu-Comnen was, in turn, plenipotentiary in Berlin, then the Vatican and back to Berlin. He was appointed undersecretary of state at the Romanian Ministry of Foreign Affairs in 1937 and then became head of this department for the next two years.

From 1938 to 1941 Comnen was the Romanian ambassador to the Holy Chair. In 1943, he performed successful negotiations on both belligerent sides in view of sparing the invaluable artistic treasures hosted by Florence. As a result, it was decided that this sanctuary should not be turned into a battlefield, and Nicolae Petrescu-Comnen was awarded the distinction of "honorary citizen" of the beautiful Italian city.

Finally, he founded the Romanian Red Cross Committee in exile in 1943, and presided this organization until 1952. His life ended in Florence, on December 8, 1958.

Nicolae Petrescu-Comnen is the author of valuable reference books on political history. He was awarded an impressive number of titles and decorations for the distinguished services brought both to his country and to the idea of a democratic Europe, whose unity could only be achieved by constant and reasonable political dialogue.